

Kutu 6.1

Türkiye’de Salgına Karşı Alınan Mali Tedbirler

Yakın dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan salgının yol açtığı iktisadi ve sosyal sıkıntıları sınırlandırmak amacıyla tüm dünyada para ve maliye politikası alanında kapsamlı tedbirler uygulamaya konmuştur. Bu süreçte iktisadi faaliyetlerdeki zayıflamaya bağlı olarak bütçe gelirleri azalırken döngü karşıtı harcama ve transferlerin artmasıyla küresel ölçekte bütçe dengelerinin olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Bu etki, kullanılan mali politika araçlarına bağlı olarak farklılaşacaktır. Bazı tedbirler (sağlık harcamalarının, seçici sosyal transferlerin arttırılması; vergi oranlarının düşürülmesi gibi) bütçe açığını doğrudan etkilerken, bazı bütçe dışı tedbirler (firmalara kredi veya hisse alımı yoluyla kaynak aktarımı gibi) bütçeyi doğrudan etkilemeyip borçluluğu arttırabilecektir (IMF, 2020). İzlenecek maliye politikası bileşimi, makro büyüklükler açısından ülkelerdeki başlangıç koşullarına ve üretim yapısı, demografik yapı, uluslararası üretim zincirindeki konumları gibi pek çok yapısal unsura göre farklılaşabilecektir. Örneğin Fed bünyesinde yapılmış bir çalışmada, bu tip salgın dönemlerinde işsizlik sigorta yardımları, koşulsuz transferler ve likidite destekleri gibi politikaların, gelir vergisinin düşürülmesi veya kamu harcamalarının arttırılmasına kıyasla, hanehalklarının tüketimini daha olumlu etkilediği gösterilmektedir (Faria-e-Castro, 2020). Cloyne vd. (2020) ise mali çarpanın ve maliye politikasının reel etkilerinin para politikasına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

Destekleyici maliye politikası adımları, bir taraftan doğrudan gelir destekleri ve transferler aracılığıyla özellikle düşük gelir grubundaki hanehalkları için asgari geçim koşullarını sağlamayı, diğer taraftan nakit akışı bozulan firmaların bilançosunu destekleyerek istihdamı ve üretim potansiyelini korumayı amaçlamaktadır. Bu dönemde ekonominin normal işleyişine dönüşünün hızlandırılması için olağanüstü parasal genişleme adımlarına maliye politikalarının da eşlik etmesi gerekliliği genel kabul görmektedir (Kutu 2.2).¹ Bu kutuda, Türkiye’de salgının iktisadi faaliyet üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak amacıyla alınan maliye politikası tedbirleri özetlenmektedir.

Salgının ekonomik hayata olumsuz yansımalarının azaltılmasına yönelik olarak 100 milyar liralık ilk önlem paketi 18 Mart 2020 tarihinde açıklanmış, yasal düzenleme gerektiren ilgili hususlar da 25 Mart 2020’de yasallaşmıştır.² Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi adıyla duyurulan tedbirler, üç başlık altında toplanabilir: (1) Mali tedbirler (2) Finansal erişimi rahatlatıcı finansal tedbirler (3) İstihdamın sürekliliğini sağlamaya ve dezavantajlı kesimleri korumaya yönelik sosyal tedbirler.

(1) Mali tedbirler, birtakım vergilerin ertelenmesi ve bazı vergi oranlarının düşürülmesi gibi önlemleri içermektedir. Bu kapsamdaki önlemler arasında;

- Krizden en çok etkilenen hizmet alt sektörleri (perakende, AVM, lojistik-ulaşım, sinema-tiyatro, konaklama, yiyecek-içecek ve etkinlik-organizasyon) ile demir-çelik, otomotiv ve tekstil-konfeksiyon gibi imalat sektörlerinde muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemelerinin altı ay ertelenmesi,

¹ Salgın dönemlerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri uzun süreli olabilmektedir. Jorda vd. (2020) salgınların nötr reel faiz oranı, reel ücretler gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin kırk yıl sürebildiğini göstermektedir. Salgın hastalıkların ekonomik etkilerinin, savaşlarındakinden derin olduğu (Jorda, vd. 2020); sadece yapısal kırılma riskleri yüksek firmaları değil tedarik zincirindeki aksaklıklar kaynaklı olarak sağlıklı firmaları da olumsuz etkilemesi bakımından diğer krizlerden daha derin reel etkilerinin olabileceği (Acemoğlu, 2020) savunulmaktadır.

² 27 Nisan 2020’de yapılan resmi açıklamalarda önlem paket tutarının 200 milyar TL’ye ulaştığı belirtilmiştir.

- Konaklama vergisinin 2020 yılında uygulanmaması,
- Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemelerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay süreyle ertelenmesi,
- İç havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranının yüzde 18'den yüzde 1'e indirilmesi,
- Asgari ücret desteğinin devam etmesi,
- Bazı vergi beyanname sürelerinin uzatılması yer almıştır.

(2) Finansal tedbirler olarak sınıflandırabileceğimiz, kredi ödeme güçlüklerini ve finansmana erişimi kolaylaştırıcı önlemler arasında;

- Salgına karşı alınan tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin asgari 3 ay ötelenmesi ve gerektiğinde bunlara ilave finansman desteğinin sağlanması,
- İhracatçıya stok finansmanı desteği verilmesi, reeskont kredilerinin geri ödemelerinin 90 gün uzatılması,
- Bu dönemde işlerinin olumsuz etkilendiğini beyan ederek talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank'a olan kredi borçlarının, Nisan, Mayıs ve Haziran ayları anapara ve faiz ödemelerinin 3 ay süreyle ve faizsiz olarak ertelenmesi,
- Kredi Garanti Fonu (KGF) limitinin 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkarılarak teminat sorunu nedeni ile kredi alamayan firmaların banka kredilerine erişiminin kolaylaştırılması,
- Firmalara çalışan sayısında azaltma yapmamaları koşuluyla "İşe Devam Kredi Desteği" verilmesi,
- Satış fiyatı 500 bin liranın altındaki konutlarda kredilendirilebilir miktarın yüzde 80'den yüzde 90'a yükseltilmesi,
- Vatandaşlar için uygun ve avantajlı şartlarda sosyal amaçlı kredi paketlerinin teşvik edilmesi,
- Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesinin sağlanması yer almıştır.

(3) Sosyal tedbirler, toplumdaki dar gelirli ve dezavantajlı grupların korunması ile istihdamın sürekliliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda alınan tedbirler arasında;

- Kısa çalışma ödeneği ile üretime ara veren işyerlerinde çalışanlara üç ay süreyle geçici gelir desteğinin sağlanması,
- İki aylık telafi çalışma süresinin dört aya çıkarılması,
- Mevzuattaki esnek ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesi,
- En düşük emekli maaşının 1500 liraya yükseltilmesi,
- Emeklilere ödenen bayram ikramiyesinin öne çekilerek Nisan ayında verilmesi
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılması,
- Tek başına yaşayan 80 yaş üstü yaşlılar için sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programının devreye alınması yer almıştır.

Sürecin dinamikliğine bağlı olarak önlemler, ilk tedbir paketinin ilanını izleyen dönemde genişletilmiştir. Bu çerçevede,

- Sağlık çalışanlarının performans ödemelerinin üç ay süreyle üst tavandan yapılmasına karar verilmiştir (23 Mart 2020).

- Belediye kesintileri üç ay ertelenmiş, böylece belediyelere 3 milyar TL'lik kaynak yaratılmıştır (23 Mart 2020).
- "Temel İhtiyaç Desteği" ile aylık geliri 5 bin TL'nin altında olan vatandaşlara kamu bankalarından 10.000 TL'ye kadar düşük maliyetli kredi kullanma imkânı tanınmıştır (30 Mart 2020).
- Milli Dayanışma Kampanyası başlatılmıştır (30 Mart 2020).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, sektörü korumaya yönelik bir dizi tedbir (TÜRSAB aidatlarının 2020 yılı için alınmaması, özel tiyatroların devlet teşvik ve desteklerinden faydalandırılması, vb.) açıklamıştır.
- Mevcut durumda sadece yıllık cirosu 25 milyon lira ve altında olan kurumlara sağlanan Devlet Destekli Ticari Alacak Sigortası'nın kapsamı genişletilerek yıllık cirosu 125 milyon liraya kadar olan tüm KOBİ'lere bu avantajdan yararlanma imkânı sunulmuştur (1 Nisan 2020).
- Ücretli öğretmen ve usta öğreticilerin ek ders ücret ödemelerinin devam edeceği duyurulmuştur (1 Nisan 2020).
- KOSGEB geri ödeme desteklerinden faydalanan işletmelerin Nisan-Haziran dönemindeki banka kredi ödemeleri üç ay ertelenmiş; bu ertelemeden kaynaklanacak maliyeti KOSGEB üstlenmiştir (6 Nisan 2020).

Alınan tüm bu tedbirler, başta salgından öncelikli etkilenen sektörler olmak üzere reel sektörün tümünde finansmana erişimi kolaylaştırmak ve mali yükümlülüklerini ertelemek yoluyla likidite ihtiyacını karşılamayı ve istihdamın devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tedbirler krizin arz ve talep yönlü olumsuz etkilerini sınırlandırdığı gibi artan belirsizliğin de azalmasına katkı sunacaktır.

Bu kapsamda ekonominin üretim potansiyelinin kalıcı bir hasar görmemesi, hanehalklarının yapısal tüketim ve yatırım davranışları ile işgücüne katılım kararlarının kalıcı olarak bozulmaması, bilançoların desteklenerek firma kayıplarının en aza indirilmesi, üretimin ve istihdamın devamlılığının sağlanması, reel sektör ve finansal sektör arasındaki etkileşim gereği bu tedbirlerle finansal istikrarın desteklenmesi önem taşımaktadır. Bununla beraber, maliye politikası tedbirlerinin önümüzdeki dönemde bütçe görünümü üzerinde doğrudan ve dolaylı olumsuz yansımalarının olacağı, bu çerçevede ortaya çıkan mali risklerin iyi yönetilmesinin de önem taşıdığı not edilmelidir.³

Kaynakça

Acemoğlu, D. (2020). "Koronavirus ve Küresel Ekonomiye Etkileri" başlıklı Dünya Türk İş Konseyi Paneli Konuşması, 1 Nisan 2020.

Cloyne, J. S., Jorda, O. ve A. M. Taylor (2020). Decomposing the Fiscal Multiplier. Federal Reserve Bank of San Francisco Çalışma Tebliği, No: 2020-12.

Faria e Castro, M. (2020). Fiscal Policy during a Pandemic. Federal Reserve Bank of St. Louis Çalışma Tebliği No: 2020-006D.

IMF (2020). Managing Fiscal Risks Under Fiscal Stress. Special Series on Fiscal Policies to Respond to COVID-19, IMF Fiscal Affairs.

Jorda, O., Singh, S. R. ve A. M. Taylor (2020). Longer-Run Economic Consequences of Pandemics. Federal Reserve Bank Çalışma Tebliği, No:2020-09.

³ Bk. (IMF, 2020).